

Ələmdar Bayramov
Bakı Dövlət Universiteti
filologiya üzrə fəlsəfə doktoru, dosent
E-mail: alemdarbayramov@bsu.edu.az

Aysel Həsənova
Azərbaycan Dövlət Mədəniyyət və İncəsənət Universiteti
müəllim
E-mail: aysel.hasanova@admiu.edu.az

HEYDƏR ƏLİYEVİN MULTİKULTURALİZM SİYASƏTİ KİTABXANA-İFORMASIYA FƏALİYYƏTİ SİSTEMİNDƏ

Xülasə: Məqalədə cəmiyyətdə baş verən dəyişikliklərə uyğun olaraq kitabxana-informasiya fəaliyyəti sistemində tətbiq olunan yeni istiqamətlərdən bəhs olunur. Həmin istiqamətlərdən biri kimi multikulturalizm ənənələrinin kitabxanaların fəaliyyətinə təsirinin öyrənilməsi hesab olunur. Məqalədə bu istiqamətdə kitabxanalarda tarixi ənənələr öyrənilir və fəaliyyətin genişləndirilməsi ilə bağlı tövsiyələr verilir.

Açar sözlər: Heydər Əliyev, multikulturalizm, multikulturalizm siyasəti, kitabxana-informasiya fəaliyyəti sistemi, kitabxana xidməti, mədəni müxtəliflik

Giriş. Azərbaycan Respublikası müstəqillik əldə etdikdən sonra qarşıda duran əsas problemlərdən biri Azərbaycan xalqını vahid bayraq altında birləşdirməkdən ibarət idi. Bu istiqamətdə irəli atılan əsas və ən önəmli addımlardan biri multikulturalizm siyasəti hesab olunur. Multikulturalizm siyasətinin əsasında Azərbaycan tarixən sahib olduğu tolerantlıq və multikulturalizm ənənələri hüquqi və siyasi müstəvidə bərpa etmək imkanı dayanırdı. Ulu öndər Heydər Əliyevin siyasi iradəsi nəticəsində Azərbaycan öz tarixi köklərinə qayıtmaqla sahib olduğu bu dəyərləri yeni nəsrlə təbliğ etmək kimi önəmli vəzifəni öz öhdəsinə götürmüş oldu. Məhz ümummilli liderin sayəsində milli azlıqların ədəbiyyat, mədəniyyət, dil, tarix, adət-ənənələrinin qorunub saxlanmasına, inkişaf etdirilməsinə qanuni zəmin yarandı. Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası ilə ölkədə yaşayan bütün millətlərin hüquqları qorundu və imtiyazları təmin olundu. Məhz ulu öndərin hakimiyyəti dövründə qəbul edilən bir çox qanunlar milli azlıqların mədəni kimliyini özünə qaytardı. Onun uzaq görün siyasəti nəticəsində müxtəlif xalqlar vahid bayraq altında birləşməyi bacardı.

Mədəni və dil müxtəlifliyi bəşəriyyətin ümumi irsi, mübadilə, mədəni azadlıq, yaradıcılıq və xalqlar arasında dinc yanaşı yaşama mənbəyidir və bu, müasir cəmiyyətin inkişafı üçün ilkin şərt hesab olunur. Bəşəriyyətin inkişafının mahiyyətinin əsasında insanlara öz seçimlərinə uyğun yaşamağa imkan vermək durur. Müasir cəmiyyət digər etnik icmaların nümayəndələrinə hörmət üzərində qurulmalı və onların dialoqu üçün şərait yaratmalıdır.

XXI əsrdə fəaliyyət göstərən qloballaşma, miqrasiya, informasiyalaşma, yerdəyişmələr (sürgün, məcburi köçkün, siyasi qaçqın) monokultural olan xalqların mədəni müxtəlifliyinə gətirib çıxarır. Fərdi azadlıq və vahid cəmiyyətin möhkəmlənməsi problemlərinin həllində, qarşılıqlı anlaşmanın, ünsiyyət mədəniyyətinin tərbiyəsində kitabxanalar böyük əhəmiyyət kəsb edir.

Məsələnin qoyuluşu: Kitabxananın fəaliyyəti hazırda mühüm dəyişikliklərə məruz qalır, ona global tendensiyaların (etnik icmaların mədəni maraqlarının lokallaşdırılması; yeni informasiya texnologiyalarının yayılması kontekstində mədəniyyətin qloballaşması) əlverişli uyğunlaşma zonası və informasiya təminatı mərkəzləri olan müxtəlif etnik mənsubiyyəti əhatə edən əhalinin miqrasiyası fəal şəkildə təsir göstərir.

Heydər Əliyev və mədəniyyət siyasəti

Müasir cəmiyyətdə qloballaşma və informasiyalaşma gərginlik mühiti yaradır ki, kitabxanalar öz fəaliyyətlərində islahatlar aparmaqla onu azaltmağa çağırılır. Onların dəyişməsinin əsasını multikultural fəaliyyət təşkil edir. Bunun üçün kitabxanaları multikultural mərkəz kimi islahat etmək lazımdır ki, onun mühüm funksiyalarından biri fondlarda təmsil olunan mədəni irsin mənimsənilməsi prosesində insanların sosiallaşması olacaq.

Kitabxananın transformasiyası təkcə ənənəvi üsullarla – kitab fondlarının, informasiya ehtiyatlarının formalaşdırılması, yeni informasiya texnologiyaları vasitəsilə onlara çıxış imkanlarının genişləndirilməsi ilə deyil, həm də oxucuları ətrafdakı reallığı fəal dərk etməyə cəlb etmək üsulları ilə həyata keçirilməlidir.

Bu cür fəaliyyətlərin nəticəsi kitabxanaların müasir dünyanın çağırışlarına adekvat cavab verməyə, anlaşılmaqlıq və mədəni stereotiplərin baryerlərini uğurla dəf etməyə qadir şəxsiyyət formalaşdırən mədəniyyətlərin qarşılıqlı əlaqə mərkəzlərinə çevrilməsi olacaqdır.

Məsələnin həlli: Qərbdə artıq XX əsrin 60-70-ci illərində kitabxanaların multikultural fəaliyyəti kitabxanaçılığın əsas istiqamətlərindən birinə çevrilmişdir. Kitabxanalarda etnik azlıqlara xidmət göstərilməsi ilə bağlı məsələlərin öyrənilməsində İFLA-nın nəşrləri və materialları (IFLA Section on Library Services to Multiculture Population) böyük əhəmiyyət kəsb edir. Qlobal cəmiyyətdə hər kəsin informasiya və kitabxana xidmətlərindən istifadə etmək imkanı olmalıdır [2]. Bunun üçün bölmə multikultural əhaliyə kitabxana xidməti göstərən ictimai kitabxanalar, kitabxana birlikləri, kitabxana konsorsiumları, dövlət və qeyri-hökumət təşkilatları ilə daim və sıx əlaqədə işləyir. Bölmənin ən mühüm vəzifələrindən biri multikultural xidmətlərə dair təlimat və standartların hazırlanmasıdır: “Multikultural kitabxanaçılıq: çoxmillətli və çoxdillli oxucuya xidmət” və “Multikultural icmalar: kitabxana xidmətlərinə dair bələdçi” [2]. Nəşrlərdə qeyd olunur ki, kitabxana xidmətləri cəmiyyətdəki bütün etnik, dil və mədəni qruplara bərabər və ayrı-seçkilik olmadan göstərilməlidir. Burada vurğulanır ki, etnik, dil və mədəni azlıqların xidmətinə əsas xidmətə əlavə bir şey kimi baxılmamalı, ənənəvi işin bütün formalarına inteqrasiya edilməlidir.

2008-ci ilin aprelində İFLA-nın Multikultural Kitabxanalar Bölməsi Multikultural Kitabxana Manifestini hazırladı. Orada deyilir ki, “mədəni və dil müxtəlifliyi bəşəriyyətin ümumi irsidir və hamının mənafeyinə uyğun olaraq saxlanmalı və qorunmalıdır. Bu, mübadilə, yenilik, yaradıcılıq və dinc yanaşı yaşama mənbəyidir. Mədəniyyətlərin müxtəlifliyinə hörmət, tolerantlıq, etimad və qarşılıqlı anlaşma şəraitində dialoq və əməkdaşlıq sülh və beynəlxalq təhlükəsizliyə ən yaxşı təminatdır” [2].

XXI əsrin kitabxanası geniş ictimaiyyət üçün əlçatan olan mədəniyyət mərkəzinə çevrilir. Kitabxana müxtəlif etnik qrupların nümayəndələrinin istər-istəməz görüşdüyü və qarşılıqlı anlaşma və qarşılıqlı hörmət sisteminin, rahat psixoloji mühitin, mədəniyyətlərarası təhsil imkanlarının yaradılması üçün unikal şəraitin mövcud olduğu müəssisədir. Kitabxanalarda mövcud olan milli mədəniyyətlərin dirçəlişi, inkişafı, təbliği ilə bağlı çoxsaylı mərkəzlər və kitabxanaların özləri mədəniyyətlərarası ünsiyyət üçün geniş imkanlar yaradır.

Əsrlər boyu inkişaf etdirilən öz təcrübələri, formaları və xidmət vasitələri ilə kitabxanalar ictimai şüura, insanların həyat, ətraf aləm haqqında təsəvvürlərinə müsbət təsir göstərə, bununla da mədəni məkan formalaşdırma bilirlər. Buna görə də bütün növ kitabxanalar beynəlxalq, milli, regional və yerli səviyyədə mədəni və dil müxtəlifliyini nəzərə almalı, dəstəkləməli və təşviq etməli, beləliklə, mədəniyyətlərarası dialoqu və fəal vətəndaşlığı dəstəkləməlidir [3, s.175].

Kitabxananın mədəni məkanı hər kəsin başqalarını zənginləşdirə biləcək özünəməxsus bilik və təcrübəyə malik olduğu qəbul edildikdə, xarici-mədəni və xarici dil istifadəçilərinin qarşılıqlı ünsiyyəti və öyrənilməsi üçün açıq mühit yaratmağa imkan verir.

Kitabxanada multikultural fəaliyyətin məqsədi oxucunu qeyri-müəyyənlik, çoxdillilik, müxtəlif mədəni mənalardan birgə yaşayışı mühitinə batırmaqdır ki, o, belə bir dünya düzəninə mümkünlüyünə “alışsın” və oxuduqda mədəniyyət sarsıntısı keçirməsin.

Kitabxana istifadəçilərinin və kitabxanaçıların özlərinin birgə multikultural fəaliyyətin birbaşa iştirakçılarına çevrilməsinə töhfə verən ünsiyyətdir [4, s.25].

Heydər Əliyev və mədəniyyət siyasəti

Kitabxanaların mühüm vəzifəsi öz etnik qrupunun ana dilini və mədəniyyətini, adət-ənənələrini, başqa millətlərin nümayəndələrinə qarşı dözümlülüyü qoruyub saxlamaq istəyən etnik icmalara kömək etməkdir. Müxtəlif dillərdə ədəbiyyat fondlarını formalaşdıran kitabxana milli mədəniyyətlər, onların tarixi, dilləri, ədəbiyyatı və incəsənəti ilə tanışlıq mərkəzinə çevrilir.

Kitabxanalar əhalini kitabxana-informasiya ehtiyatlarının və onlara çıxışı təmin edən texniki vasitələrin köməyi ilə humanist əsaslarla birləşdirir [1].

Kitabxanaların səyləri milli, etnik, mədəni və tarixi ənənələrin dirçəldilməsinə və qorunub saxlanmasına, birgə yaşayan xalqların adət-ənənələrinə və dilinə hörmət hissinin aşılmasına yönəldilməlidir. Azərbaycanda yaşayan xalqların etnik özünüdərkini yüksəlişi şəraitində müasir mərhələdə kitabxanaların ən mühüm problemlərindən biri etnik azlıqlara kitabxana xidmətinin təşkilidir.

Bununla əlaqədar olaraq, kitabxananın multikultural fəaliyyətinin xüsusiyyətlərini əks etdirən aşağıdakı iş sahələrini formalaşdırmaq lazımdır:

- müxtəlif mədəni-maarif tədbirlərinin (konfranslar, milli mədəniyyət günləri, seminarlar, təqdimatlar və s.) keçirilməsi;
- eyni zamanda, çoxmillətli əhali üçün kitabxana-informasiya xidmətləri fərqli deyil, ümumi xidmət kimi qəbul edilməlidir;
- müxtəlif multikultural icmalarla işləmək və onların informasiya, mənəvi, intellektual, mədəni ehtiyaclarını reallaşdırmaq bacarığı üçün işçilərin işə gətürülməsi;
- mədəni və linqvistik müxtəlifliyi, o cümlədən rəqəmsal və multimedia resurslarını əks etdirən etnik qrupların mədəni və mənəvi ehtiyaclarına uyğun fondların və xidmətlərin inkişafı;
- mədəniyyətin unikallığını üzə çıxaran və əks etdirən struktur bölmələrinin, informasiya və mədəniyyət mərkəzlərinin, habelə xarici mədəniyyətlərin təbliği şöbələrinin açılması;
- milli-mədəni məkanın öyrənilməsi üzrə bütün növ kitabxanaların fəaliyyətinin aktivləşdirilməsi və əlaqələndirilməsi (tərkibi, istifadəçilərin ehtiyac və tələbləri, milli-mədəni birliklərin mövcudluğu);
- milli mədəniyyət təşkilatları, arxiv və muzeylərlə ictimai əlaqələrin inkişafı;
- xalqlar arasında qarşılıqlı anlaşmanın möhkəmləndirilməsinə, orijinal mədəniyyətin qorunması və inkişafına yönəlmiş beynəlxalq, regional proqram və layihələrdə iştirak.

Nəticə: Aparılan təhlillərə əsasən belə qənaətə gəlmək olar ki, müasir kitabxana-informasiya fəaliyyəti Heydər Əliyevin multikulturalizm siyasətinə əsaslanaraq müxtəlif mədəniyyətlərarası dialoq növləri ilə bağlı olan mədəni müxtəliflik və tolerantlıq mərkəzlərinə çevrilməlidir. Multikultural fəaliyyət prosesində kitabxana hər bir istifadəçiyə xüsusi psixoloji abı-hava, qonaqpərvərlik, maraq mühiti yaradır ki, bu da müxtəlif etnik icmaların nümayəndələri arasında yadlaşma baryerini dəf etməyə kömək edir, tolerantlığın inkişafına töhfə verir.

Ədəbiyyat siyahısı:

1. Back L. New Ethnicities and Urban Culture: Racisms and Multiculture in Young Lives. London: Routledge., – 1996
2. Multicultural Communities: Guidelines for Library Services 3 rd edition, 2009// <https://www.ifla.org/wp-content/uploads/2019/05/assets/library-services-to-multicultural-populations/publications/multicultural-communities-en.pdf> [25.03.2023]
3. Wise A. Hope and belonging in a multicultural suburb. Journal of Intercultural Studies, – 2005. 26(1–2). – p.171-186.
4. Wise A. Everyday multiculturalism: Transversal crossings and working class cosmopolitans. In: Wise A and Velayutham S (eds) Everyday Multiculturalism. Basingstoke: Palgrave Macmillan, – 2009. – p.21-45.

**HAYDAR ALIYEV'S MULTICULTURAL POLICY IN THE
LIBRARY-INFORMATION ACTIVITY SYSTEM**

The article talks about the new directions applied in the library-information activity system in accordance with the changes occurring in society. Studying the influence of multiculturalism traditions on the activities of libraries is considered as one of those directions. In the article, are studied historical traditions in libraries in this direction and recommendations are given regarding the expansion of activities.

Key words: Heydar Aliyev, policy of multiculturalism, multiculturalism, library-information activity system, library service, cultural diversity